

Jiří HRBEK

Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku¹

Abstract: *Ways of European Historiography to the Diplomacy of Early Modern Period*

While positivist science of the 19th century perceived the history of diplomacy as the history of impersonal state formations, the 20th century began, behind international treaties and complicated negotiations, to see persons of individual diplomats and their closest surroundings. Therefore historiography, under the influence of cultural anthropology, strives to approach to the history of diplomacy as a cultural phenomenon. This article tries to describe that demanding way and paradigm change when exploring the history of diplomacy in early modern period, both in (western) European space and the Czech historiography, which started to accept new impulses just after 1990.

Key words: *history of historiography – history of diplomacy – nobility – early modern period*

Německá historiografie formulovala – počínaje Leopoldem von Ranke – primát zahraniční politiky v historickém bádání.² Zaměření na mezinárodní vztahy s sebou přineslo neobyčejný rozvoj zejména dějin vojenských tažení a mírových vyjednávání. Pozitivismus 19. století se soustředil na líčení průběhu diplomatických jednání, předkládání nót, jejich schvalování či odmítání; den za dnem sledoval tvorbu závěrečného dokumentu, ať už jím byla mezinárodní smlouva o spojení nebo mírové ukončení válečného stavu. V duchu hegelianství byl klíčovým hráčem na mezinárodní scéně stát a jeho aparát, jednající jednotně a zcela ve shodě s vůlí panovníka nebo s abstraktním státním zájmem (*ragione di stato*, *Staatsräson*, *raison d'état*). Hlavním imperativem zahraniční politiky tak byla jakási nutnost, jež vedla k vytvoření stálé armády, fiskálního mechanismu a v neposlední řadě také profesionalizované státní byrokracie, v níž významnou roli hrálo povolání diplomata. Zahraniční politika se podle německé historiografie vázané na problematiku státu i podle podobně dominantní historiografie francouzské s pozitivistickým důrazem na shromáždění maximálního množství relevantních faktů

1 Tato studie vznikla v rámci řešení standardního projektu GAČR č. 13–12939S *Česká a moravská šlechta v habsburských diplomatických službách (1640–1740)*.

2 Srov. Ulrich MUHLACK (Hg.), *Leopold von Ranke, Die grossen Mächte. Politisches Gespräch*, Frankfurt am Main–Leipzig 1995. Shrnujícím způsobem Michael HOCHEDLINGER, *Die Frühneuzeitforschung und die Geschichte der internationalen Beziehungen. Oder: Was ist aus dem Primat der Außenpolitik geworden?*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (dále jen MIOG) 106, 1998, s. 167–179.

z oblasti vysoké politiky odbývala v režimu válka – mír. Platila tak okřídlená věta Carla von Clausewitz o válce jako pokračování diplomacie jinými prostředky.³

Pojetí státu jako jednotného organismu v čele s panovníkem nedávalo příliš prostoru pro sledování individuálních zájmů uvnitř státu či dvora, ani nezohledňovalo svářící se koncepce zahraniční politiky. Rozdílné názory na zahraničněpolitické směřování země se přitom střetávaly ve dvorském prostředí velmi často a velmi ostře. Jedním z definičních znaků absolutistické monarchie pak je, že konečné slovo má v otázkách mezinárodní orientace panovník,⁴ což můžeme pozorovat nejen v raném novověku, ale i ve středověku a v 19. století. Popisný pozitivismus většinou zcela rezignoval na vysvětlování příčin zahraniční politiky a důvody pro změny hranic byly vykládány buď z hlediska ekonomických zájmů (ovládnutí Slezska Fridrichem II.) nebo z geopolitických hledisek (hledání tzv. přirozených hranic, které umožní lepší obranu proti možnému nepříteli, např. snaha Ludvíka XIV. ustanovit hranice na Rýně). Panovník a jeho diplomat zastupující ho v různých koutech Evropy tak byl ve vleku vnějších faktorů: ať už jimi byly na lidském jednání nezávislé ekonomické zákonitosti, což imponovalo politickým liberálům 19. století, nebo dokonce geografické podmínky – zde si přišli na své zastánci mocenské expanze druhé říše.⁵

Historiografie od Leopolda von Rankeho přes Hippolyta Taina až k Johnu Actonovi vycházela ze zkušenosti zahraniční politiky 19. století, která se řídila pravidly koncertu velmocí, jehož aktéry byly víceméně národní státy. Reflexe první a druhé světové války přinesla klíčové otázky po novém uspořádání světa a vyostřila diskuzi v rámci teorie mezinárodních vztahů mezi idealisty a realisty, tedy mezi těmi, kteří upřednostňují hledání mezinárodních záruk proti válce, a těmi, kteří chtějí své síly soustředit na vyrovnávání vlivu jednotlivých aktérů mezinárodní politiky, tedy stále především národních států.⁶ Zastánci regulace mezinárodního prostoru proti jedinému hegemonovi přitom našli své předchůdce v Hugo Grotiovi a idealistech 18. století – od kritiků Ludvíka XIV. k osvícencům typu Immanuela Kanta. Druzí se inspirovali u Machiavelliho, Richelieua a anglických teoretiků rovnováhy sil, jako byl David Hume.⁷ Ostatně samotný termín „rovnováha sil“ (*balance of power*) byl poprvé explicitně zmíněn až v utrechtském míru roku

3 Carl VON CLAUSEWITZ, *Vom Kriege*, Berlin 1832, cit. 1,24.

4 Srov. Johannes KUNISCH, *Staatsverfassung und Mächtepolitik. Zur Genese von Staatenkonflikten im Zeitalter des Absolutismus*, Berlin 1979; Johannes KUNISCH (Hg.), *Fürst – Gesellschaft – Krieg. Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates*, Köln – Weimar – Wien 1992.

5 Například Friedrich RATZEL, *Politische Geographie oder Der Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges*, München – Leipzig 1897. Podobné uvažování však mělo minimálně raně novověké kořeny a setkáváme se s ním u Jeana Bodína a zejména u Charlese-Louise de Montesquieu.

6 Srov. Petr DRULÁK, *Teorie mezinárodních vztahů*, Praha 2000, zejména s. 12–51.

7 Srov. David HUME, *Of the Balance of Power* (poprvé vydáno v *Essays, Literary, Moral and Political*, London 1752), dostupné online, URL: <<http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume>> [cit.

1713.⁸ Po vzoru teoretiků se rozdělili i historici sledující primárně tu či onu linii mezinárodních vztahů v raném novověku, v obou případech to vedlo ke zvýšenému zájmu o dějiny idejí, jejichž zakladatelem byl Friedrich Meinecke.⁹

Světové zklamání z výkonů národního státu vedlo po roce 1945 ke zpochybnění tohoto konceptu vzhledem ke starším dějinám. Na jedné straně bylo potřeba zohlednit fakt, že většina raně novověkých států nebyla dostatečně centralizována. U některých se velmi užitečným ukázal termín „složený stát“¹⁰ (Španělsko, Anglie/Velká Británie, habsburská monarchie), jehož vnitřní struktura má své významné konsekvence v mezinárodní politice – jako příklad lze uvést separátní jednání Francie a uherských povstalců¹¹ nebo katalánskou či aragonskou podporu pro arcivévodu Karla, pozdějšího Karla VI.¹² Na druhé straně vyvstává proti státu model širšího regionu, spojeného intenzivními obchodními, kulturními a vlastně i politickými vazbami napříč státními útvary. Takto fungovalo Středomoří za Filipa II. v klasické práci Fernanda Braudela (1949),¹³ podobně však můžeme mluvit o Porýní nebo o raně novověké střední Evropě.¹⁴

Další změna v chápání dějin diplomacie nastala, když začaly být po druhé světové válce vytlačovány politické dějiny dějinami hospodářskými a sociálními. Raně novověký stát přestal být monolitem pod panovníkovým vedením a začal být považován za složeninu zájmů nejrůznějších skupin koncentrujících se především u dvora a ve stavovských shro-

2014-01-10]. Podobně Emmerich DE VATTEL, *Le droit des gens*, Londres 1758, dostupné online, URL: <<http://gallica.bnf.fr>> [cit. 2013-12-09].

- 8 Shrnutí této koncepce podává Heinz DUCHHARDT, *Balance of power und Pentarchie. Internationale Beziehungen 1700–1785*, Paderborn u. a. 1997.
- 9 Friedrich MEINECKE, *Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte*, München – Berlin 1924.
- 10 Helmut G. KOENIGSBERGER, *Dominium regale or dominium politicum et regale? Monarchies and Parliaments in Early Modern Europe*, in: Karl Bosl (Hg.), *Der moderne Parlamentarismus und seine Grundlangen in der ständischen Repräsentation*, Berlin 1977, s. 43–86; TÝŽ, *Zusammengesetzte Staaten, Repräsentativversammlungen und der amerikanische Unabhängigkeitskrieg*, *Zeitschrift für historische Forschung* (dále jen ZHF) 18, 1991, s. 399–423; také John H. ELLIOTT, *A Europe of Composite Monarchies*, *Past and Present* 137, 1992, s. 48–71.
- 11 K samostatné zahraniční politice uherských stavů také maďarská historiografie – srov. István HILLER, *Csáky István lengyelországi követjárása 1644-ben* [Vyslanectví Istvána Csákyho do Polska v roce 1644], *Történelmi Szemle* 31, 1989, s. 192–207; Péter TUSOR, *Jakusith György egri püspök római követjárása 1644–1645-ben* [Georg Jakusith, biskup v Egeru, jako vyslanec u papeže 1644–1645], *Hadtörténelmi Közlemények* 113, 2000, s. 237–268.
- 12 Srov. Sergio SÁNCHEZ GARCÍA, *Noticias sobre austracistas aragoneses y el secuestro de sus bienes*, *Revista de historia moderna* 25, 2007, s. 257–301; Virginia LEÓN SANZ, *El reinado del archiduque Carlos en España: la continuidad de un programa dinástico de gobierno*, *Manuscrits* 18, 2000, s. 41–62.
- 13 Fernand BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*, Paris 1949. Jedná se o autorovu habilitaci obhájenou roku 1947.
- 14 V této tradici pokračuje například literární historie. Srov. Claudio MAGRIS, *Dunaj*, Praha 1992 (poprvé italsky 1986); TÝŽ, *Mikrokosmy*, Praha 2000. Také Predrag MATVEJEVIĆ, *Breviář Středozemí*, Praha 2002 (poprvé chorvatsky 1987).

mážděních, tedy na sněmech a v centrálních soudních orgánech.¹⁵ Také diplomati se stávali v nových interpretačních modelech lidmi z masa a krve s vlastními zájmy (získat zásluhy a prosadit se u svého domovského dvora, navázat sociální/rodinné vazby v novém prostředí, zvýšit vlastní prestiž během slavností, později také dojednat obchodní kontrakty na zboží z vlastní manufaktury). Zároveň s tím došlo k rozšíření množiny mezinárodních aktérů a ke státům přibýly například církevní řády nebo velké bankovní domy, jakými byli například jihoněmečtí Fuggerové,¹⁶ popř. někteří severoitalscí bankéři v 16. století.¹⁷ Právě předivo mezinárodních finančních toků však dodnes zůstává poněkud skrytou rovinou dějin diplomacie; existuje jen málo studií, které by se věnovaly nejen mezinárodním půjčkám evropským panovnickým domům ze strany soukromých osob či korporací, ale také subsidiím, kterými si zejména v době války země platily navzájem mezinárodní závazky. Objem těchto peněz přitom nebyl podle dosud zjištěných faktů malý a do značné míry se promítal do diplomatických negociací.¹⁸

Zvláštní význam pro historiografické pojednání o diplomatické službě pak mělo přehodnocení instituce dvora, jež přišlo s Eliasovou sociologií dvorské společnosti.¹⁹ Slavná kniha o dvorské společnosti se původně – jako habilitační spis – jmenovala *Dvorský člověk*, což lépe odráží základní Eliasovu otázku, tedy: jaké mechanismy používal šlechtic k začlenění do dvorské společnosti (recepce určitých modelů chování, zapojení do sociálních sítí u dvora, změna rezidenční strategie).²⁰ Chápeme-li diplomata v rámci jeho stálé mise jako součást dvora, na nějž je vyslán, potom si nutně musíme položit podobné otázky, jaké si kladl Norbert Elias při zkoumání přítažlivé síly dvora Ludvíka XIV. vzhledem

15 Kritika národního státu souvisí po druhé světové válce s kritikou absolutismu. Většinu relevantních argumentů shrnul Gerhard OESTREICH, *Strukturprobleme des europäischen Absolutismus*, Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 55, 1968, s. 329–347.

16 Například Hermann KELLENBENZ, *Die Fugger in Spanien und Portugal bis 1560. Ein Großunternehmen des 16. Jahrhunderts I–II*, München 1990.

17 Srov. Heinrich LANG, *Herrscherfinanzen und Bankiers unter Franz I. Die Rolle der Florentiner Salvati im französischen Finanzsystem des frühen 16. Jahrhunderts*, in: Peter Rauscher – Andrea Serles – Thomas Winkelbauer (Hg.), *Das „Blut des Staatskörpers“*. Forschungen zur Finanzgeschichte der Frühen Neuzeit, München 2012, s. 459–512.

18 Srov. Max BRAUBACH, *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im spanischen Erbfolgekriege*, Bonn – Leipzig 1923; Hanns Leo MIKOLETZKY, *Die große Anleihe von 1706. Ein Beitrag zur österreichischen Finanzgeschichte*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs (dále jen MÖStA) 7, 1954, s. 268–293; Gustav OTRUBA, *Die Bedeutung englischer Subsidien und Antipationen für die Finanzen Österreichs 1701 bis 1748*, Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 51, 1964, s. 192–234; nověji Christopher STORRS, „Große Erwartungen“. *Britische Subsidienzahlungen an Savoyen im 18. Jahrhundert*, in: P. Rauscher – A. Serles – T. Winkelbauer (Hg.), *Das „Blut des Staatskörpers“*, s. 87–128.

19 Norbert ELIAS, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt 1969. Svou habilitaci pod názvem *Der höfische Mensch* obhájil roku 1930 na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem.

20 Srov. Hillard VON THIESSEN – Christian WINDLER (Hg.), *Nähe in der Ferne. Personelle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005.

k francouzské šlechtě. Tedy: jakými nástroji vyslanec u hostitelského dvora disponoval, jak se začleňoval do jeho organismu, na které osobnosti v okolí panovníka se orientoval a proč, jak hluboko do tajů hostitelského státu mohl vůbec proniknout apod. Jistě byla základem jeho působení důvěra, kterou požíval on i jeho panovník v dané cizí zemi, neméně mu dveře otevírali jeho krajané na dvoře etablovaní – v tomto směru se znovu ukazuje význam sňatkové a dynastické politiky evropských panovnických rodů a fungování paralelních dvorů královských/císařských manželek.²¹ Značně pak vyslanci usnadňovalo přístup ke dvoru soupeření mezi panovnickými dvory, při němž se každý panovník chtěl pochlubit svými sídly či velkolepostí pořádaných slavností, a posílit tak vlastní pozici v rámci evropské knížecí veřejnosti.²²

Ve druhé polovině 20. století začaly dominovat v evropské historiografii kulturní dějiny, v nichž jedno z hlavních míst zaujímaly tzv. nové politické dějiny, jež znovu oživily zájem o politiku, kterou ještě roku 1971 označil Jacques Le Goff nelichotivě jako „veteš“ a „mrtvolu“.²³ Chápání politiky bylo pod vlivem kulturního obratu rozšířeno, politická kultura tak náhle zahrnovala i sféry, které dosud nebyly historiky zkoumány. Byli to přitom filozofové (v německém prostředí například Hans Blumenberg²⁴) a politologové (v USA Gabriel Almond a Sidney Verba²⁵), kteří upozorňovali, že v politice jde především o přijetí daných politických struktur lidmi, ať jsou jimi poddaní nebo občané, tedy že jde o legitimizaci moci. K ní přitom nemusí nutně docházet jen prostřednictvím právních aktů, ale nástroje mohou mít na první pohled zcela nepolitickou povahu.²⁶ K dosahování politických cílů tak může sloužit umění, ale také určitý způsob chování, gestika, mimika či rétorika. Předmoderní kultury pak byly studovány ve vazbě na kulturní antropologii, a to srovnáváním historické látky a poznatků o primitivních společenstvích. Jakkoli

21 Srov. Pavel MAREK, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, Český časopis historický 105, 2007, s. 40–89. Zde i další literatura. Ve druhé polovině 17. století se situace otočila a rakouští Habsburkové si udržovali vlastní klientelní síť na madridském dvoře. K tomu Ivo CERMAN, *Systém stran na dvoře Leopolda I. Politická organizace habsburských dvorů ve Vídni a Madridu ve světle korespondence císařského vyslance Franze Eusebia z Pöttingu*, diplomová práce Univerzity Karlovy, Praha 2000. Dále také pozn. č. 68.

22 Například význam dvorských slavností pro porovnávání v rámci evropské knížecí veřejnosti zmiňuje již Volker BAUER, *Höfische Gesellschaft und höfische Öffentlichkeit im Alten Reich. Überlegungen zur Mediengeschichte des Fürstenhofs im 17. und 18. Jahrhundert*, Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte 5, 2003, s. 29–68; starší názor, že festivity sloužily k legitimizaci panství vůči vlastním poddaným, odmítá Jens Ivo ENGELS, *Das „Wesen“ der Monarchie? Kritische Anmerkungen zum „Sakralkönigtum“ in der Geschichtswissenschaft*, *Majestas* 7, 1999, s. 3–39.

23 Srov. Jacques LE GOFF, *Is politics still the backbone of history?*, *Daedalus* 100, 1971, s. 1–19.

24 Hans BLUMENBERG, *Legitimität der Neuzeit*, Frankfurt am Main 1996 (poprvé vyšlo 1966).

25 Gabriel A. ALMOND – Sidney VERBA, *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton – New Jersey 1963, revidováno 1980.

26 Rainer HEYINK, *Fest und Musik als Mittel kaiserlicher Machtpolitik. Das Haus Habsburg und die deutsche Nationalkirche in Rom S. Maria dell' Anima*, Tutzing 2010.

se mohou zdát s odstupem několika desítek let vzájemné komparace násilné, vnesla kulturní antropologie do nových politických dějin významná témata, například studium funkce daru (Natalie Zemon-Davis²⁷) nebo určitých ceremoniálních praktik (prokazování úcty politické autoritě).²⁸ Předmoderní společnost přitom používala své specifické formy politické komunikace, která se díky vlivným teoretickým spisům Niklase Luhmanna dostala do centra zájmu současné historiografie nejen v německojazyčném prostředí.²⁹ Zvýšený důraz je potom z tohoto úhlu pohledu kladen na řeč a na funkci jazyka či jazyků při diplomatickém jednání.³⁰

Historická antropologie přinesla zájem o mentalitní svět člověka, v tomto případě diplomata. Jeho ideální podobu vykreslil již humanismus, a to v souvislosti se stále častějšími traktáty o ideálním dvořanovi.³¹ V renesanci tak byly položeny základy, které ve spojení s mezinárodním právem vedly v 17. století Abrahama de Wicquefort k sestavení první učebnice profesionálního diplomata (1682).³² Ve skutečnosti byl diplomat především cestovatelem, jenž měl určité představy o geografickém prostoru, do něhož směřuje, i o mís-

27 Srov. Natalie ZEMON-DAVIS, *The Gift in sixteenth-century France*, Oxford 2000; Valentin GROEBNER, *Gefährliche Geschenke. Ritual, Politik und die Sprache der Korruption in der Eidgenossenschaft im späten Mittelalter und am Beginn der Neuzeit*, Konstanz 2000; Gadi ALGAZI – Valentin GROEBNER – Bernhard JUSSEN (edd.), *Negotiating the Gift. Pre-Modern Figurations of Exchange*, Göttingen 2003; Mario DÖBERL, „Ein paar schöner wägen nach der Wienerischen neuesten façon“. *Zur Geschichte eines Geschenks Kaiser Karls VI. an den Zarenhof anlässlich der russisch-habsburgischen Allianzverträge des Jahres 1726*, Jahrbuch des Kunsthistorischen Museums Wien 4/5, 2002/2003, s. 297–331; Jeannette FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006; Mark HÄBERLEIN – Christof JEGGLE (Hg.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie. Schenken, Sammeln und Verhandeln in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Konstanz 2012.

28 Dále Georges BALANDIER, *Politická antropologie*, Praha 2000.

29 Ze společného projektu Universität Innsbruck (prof. Gunda Barth-Scalmani) a Università di Bologna (prof. Angela de Benedictis) vychází německo-italská řada *Schriften zur politischen Kommunikation* (vyšlo už 13 svazků). Luhmannovy teorie se objevují například v přístupu Rudolfa Schlögl. Srov. Rudolf SCHLÖGL, *Vergesellschaftung unter Anwesenden. Zur kommunikativen Form des Politischen in der vormodernen Stadt*, in: Týž, *Interaktion und Herrschaft. Die Politik der frühneuzeitlichen Stadt*, Konstanz 2004, s. 9–60.

30 Srov. Stephano ANDRETTA – Stéphane PÉQUIGNOT – Marie-Karine SCHAUB – Jean-Claude WAQUET – Christian WINDLER (edd.), *Paroles de négociateurs*, Roma 2010; Heinz DUCHHARDT – Martin ESPENHORST (Hg.), *Frieden übersetzen in der Vormoderne. Translationsleistungen in Diplomatie, Medien und Wissenschaft*, Göttingen 2012.

31 Srov. Heidrun KUGELER, „*Le Parfait Ambassadeur*“. *The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia*, diplomová práce University of Oxford, Oxford 2006.

32 Abraham DE WICQUEFORT, *L'Ambassadeur et ses fonctions*, La Haye 1682. Autor uvádí také cené rady pro vyslatelské státy (například aby je zastupovaly osoby s patřičným sociálním statutem). Srov. Alice PERRIN-MARSOL, *Abraham de Wicquefort, diplomate érudit au service du duc Auguste de Wolfenbüttel (1648-1653)*, *Francia* 35, 2008, s. 187–208; Maurice KEENS-SOPER, *Wicquefort*, in: Geoff R. Berridge – Maurice Keens-Soper (edd.), *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, New York 2001, s. 88–105.

tech, kterými bude projíždět, tedy jakousi mentální mapu.³³ Zde je jistě relevantní otázka, odkud tyto představy získal, zda měl již dříve zkušenosti s daným prostorem (například během kavalírské cesty), jakými informacemi byl vybaven vyslatelským dvorem a jeho úřady. Na rozdíl od mladíka na kavalírské cestě se u většiny vyslanců jednalo o muže zrajejšího věku s jistými životními zkušenostmi a také s jistými stereotypy, které se mohly stát základem pro kulturní šok, a to především v zemích východní³⁴ a jihovýchodní Evropy.³⁵ Spektrum vnímání jinakosti bylo poměrně široké a sahalo od posuzování rozdílů v každodenních zvycích (hygiena) až po sledování diferencí v politickém systému, což můžeme pozorovat zejména u vyslanců putujících do zemí s radikálně odlišnou politickou kulturou jako Anglie nebo Švýcarsko. Tyto šoky z odlišnosti (například setkání s anglickým parlamentarismem) mohly vést k zajímavým reflexím nebo dokonce k pokusům o komparaci v rámci politické teorie.³⁶ Řada diplomatů byla skutečnými vzdělanci, kteří svou životní zkušenost dokázali vtělit do literárního tvaru, ať už se jednalo o Franze Paula von Lisolu³⁷ nebo Diega Saavedra Fajardo.³⁸ Zcela svébytným problémem je potom náboženská odlišnost, jež vedla k budování vyslancových soukromých kaplí a pořádání bohoslu-

33 Srov. Božena RADIMĚŘSKÁ, *Evropa „na východ od Rýna“ na mentální mapě anglicky píšícího cestovatele sedmnáctého století*, Český lid 95, 2008, s. 63–84. Zde i další literatura.

34 Srov. Magdalena ANDRAE, *Kulturelle Begegnungen am Petrinischen Hof im Spiegel frühneuzeitlicher europäischer Reiseberichte: Fremderfahrung anhand Johann Georg Korbs „Tagebuch der Reise nach Rußland“ und Friedrich Christian Webers „Das veränderte Rußland“*, diplomová práce Universität Wien, Wien 2013.

35 Srov. Martin WREDE, *Das Reich und seine Feinde. Politische Feindbilder in der reichspatriotischen Publizistik zwischen Westfälischem Frieden und Siebenjährigem Krieg*, Mainz 2004; Franz BOSBACH (Hg.), *Feindbilder. Die Darstellung des Gegners in der politischen Publizistik des Mittelalters und der Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 1992. V českém prostředí Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pŕlměšice*, Praha 2002.

36 Srov. Thomas WELLER, „Spanische Servitut“ versus „teutsche Libertet“? *Kulturkontakt, Zeremoniell und interkulturelle Deutungskonflikte zur Zeit Karls V.*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Thomas Weller (Hg.), *Wertekonflikte – Deutungskonflikte*, Münster 2007, s. 175–196; Christian WINDLER, *Diplomatie als Erfahrung fremder politischer Kulturen. Gesandte von Monarchen in den eidgenössischen Orten (16. und 17. Jahrhundert)*, *Geschichte und Gesellschaft* 32, 2006, s. 5–44. Obecněji Albrecht CLASSEN, *Das Fremde und das Eigene*, in: Peter Diezelbacher (Hg.), *Europäische Mentalitätsgeschichte. Hauptthemen und Einzeldarstellungen*, Stuttgart 1993, s. 429–450; Dorothea NOLDE, *Vom Umgang mit Fremdheit: Begegnungen zwischen Reisenden und ihren Gastgeberinnen im 17. Jahrhundert*, in: Rainer Babel – Werner Paravicini (Hg.), *Grand Tour. Adliges Reisen und Europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2005, s. 579–591; TÁŽ, *Fremdheitserfahrung und Kulturtransfer – deutsche und französische Europareisende, ca. 1525–1750*, habilitace Universität Basel, Basel 2011. V českém prostředí Daniela TINKOVÁ, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, *AUC, Philosophica et historica – Studia historica* 52, 1999 (= *Obraz druhého v historické perspektivě II*), s. 11–28.

37 Srov. Alfred F. PRIBRAM, *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613–1674) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894; Markus BAUMANN, *Das publizistische Werk des kaiserlichen Diplomaten Franz Paul Freiherr von Lisola (1613–1674)*, Berlin 1994.

38 Hans-Otto MÜHLEISEN, *Diego Saavedra Fajardo, der spanische Botschafter beim westfälischen Friedenskongress*, in: Heinz Duchhardt – Christoph Strosetzki (Hg.), *Siglo de Oro – Decadentia. Spaniens Kultur und Politik in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Köln – Weimar – Wien 1996,

žeb jiného než dominantního vyznání, jež byly v konfesijně vyhraněné Evropě příčinou četných rozepří a zkoušely hloubku zakotvení diplomatické imunity v rámci mezinárodního práva.³⁹

Mezinárodní právo je další oblastí, která byla a je pro studium raně novověké diplomacie klíčová. Jeho dějiny jakožto jednotného systému⁴⁰ totiž sahají právě až do počátků novověku, kdy jeho základní postuláty formuloval Hugo Grotius a v praxi se poprvé naplno uplatnily během jednání o vestfálském míru.⁴¹ S tím souvisí konstrukce politického prostoru v raně novověké Evropě,⁴² vytváření přesných hranic a definování práv a privilegií v rámci určitého území; tedy postupné naplňování představy Jeana Bodina o státní suverenitě.⁴³ Změny právní s sebou pochopitelně přinášely i změny organizace raně novověkého prostoru a také změnu mentality těch, kteří dané – nově politicky organizované – území spravovali nebo přes něj třeba i jen cestovali.⁴⁴

Vlastní diplomatická praxe byla ovlivňována vedle rodícího se mezinárodního práva ještě jedním souborem právních norem, jež zůstává do jisté míry specifickým raného novověku, a to ceremoniálním právem, z něhož do dnešních dnů zůstaly v diplomatickém styku některá rezidua (diplomatické zvyklosti a postupy), jako celek však již neplatí. Přitom právě v raném novověku mu byla věnována maximální pozornost předních právních kapacit včetně velkých teoretiků přirozeného práva, jako byl Samuel Pufendorf nebo Christian Wolff.⁴⁵ Základní otázkou ceremoniálního práva bylo určit samo pořadí států v Evropě, od čehož se odvíjelo nejen pořadí zemí vyjmenovaných v rámci titulu jednoho

s. 43–60; TÝŽ, *Die Friedensproblematik in den politischen Emblemen Diego de Saavedra Fajardos*, München 1982.

39 Benjamin J. KAPLAN, *Diplomacy and Domestic Devotion: Embassy chapels and the toleration of religious dissent in early modern Europe*, *Journal of Early Modern Europe* 6, 2002, s. 341–361.

40 Ve středověku se omezovalo mezinárodní právo jen na etické otázky spravedlivé války, resp. na právo uzavírat mír a spojenecké smlouvy.

41 Srov. Wilhelm JANSSEN, *Die Anfänge des modernen Völkerrechts und der neuzeitlichen Diplomatie*, *Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 38, 1964, s. 450–485, 591–638. Už Wicquefort napsal, že „il n’y a point de plus illustre marque de la Souveraineté que le Droit d’envoyer et de recevoir des Ambassadeurs“. A. DE WICQUEFORT, *L’Ambassadeur et ses fonctions*, s. 17.

42 Martin WARNKE, *Politische Landschaft. Zur Kunstgeschichte der Natur*, München – Wien 1992.

43 Jean BODIN, *Les six livres de la République*, Paris 1576. Srov. Jiří HRBEK, *Jean Bodin a počátky teorie státní suverenity*, in: Jan Kubáček (ed.), *První studentský politologický almanach*, Praha 2005, s. 7–30. Zde i další literatura.

44 Markus BAUER – Thomas RAHN (Hg.), *Die Grenze. Begriff und Inszenierung*, Berlin 1997. Také Johannes PAULMANN, *Grenzräume. Kulturgeschichtliche Perspektiven auf die Geschichte der internationalen Beziehungen*, in: Christina Lutter – Margit Szöllösi-Janze – Heidemarie Uhl (Hg.), *Kulturgeschichte. Fragestellungen, Konzepte, Annäherungen*, Innsbruck – Wien – München – Bozen 2004, s. 191–209; Christine ROLL – Frank POHLE – Matthias MYRCZEK (Hg.), *Grenzen und Grenzüber-schreitungen. Bilanz und Perspektiven der Frühneuzeitforschung*, Köln am Rhein 2010.

45 Srov. Miloš VEC, *Zeremoniellwissenschaft im Fürstenstaat. Studien zur juristischen und politischen Theorie absolutistischer Herrschaftsrepräsentation*, Frankfurt am Main 1998.

panovníka, ale také poradí vyslanců v případě jejich účasti na multilaterálním jednání. Je s podivem, že se této velmi důležité otázce začala věnovat evropská historiografie až v nedávné době, a to díky Barbaře Stollberg-Rilinger.⁴⁶ Hlavní funkcí diplomatického ceremoniálu pak bylo předcházet sporům⁴⁷ o přednost na nejvyšší úrovni, na níž ambasadoři (tedy diplomati prvního řádu) představovali svého panovníka. Zatímco jejich náplň práce se příliš nelišila od vyslanců nižších stupňů, zacházení s nimi v rámci diplomatického ceremoniálu odpovídalo zacházení s hlavou cizího státu.⁴⁸ Mírové konference, kam tyto zplnomocnění ministři přijížděli, se stávaly *de facto* vrcholnými schůzkami hlav evropských států, jejichž fyzický kontakt se v období 16. až 18. století na rozdíl od doby předchozí i následující omezoval na minimum.⁴⁹ V této souvislosti je třeba připomenout, že diplomacie nebyla v raném novověku provozována mezi abstraktními státy, ale mezi „*souverainen, oder ihnen gleichgeltenden Personen*“, jak napsal Johann Christian Lünig.⁵⁰ I z tohoto hlediska se raně novověká Evropa jeví spíše jako společnost knížat (*la société*

-
- 46 Poprvé na tuto otázku upozornil Heinz DUCHHARDT, *Imperium und Regna im Zeitalter Ludwigs XIV.*, Historische Zeitschrift 232, 1981, s. 555–581; potom až Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Die Wissenschaft der feinen Unterschiede. Das Präzedenzrecht und die europäischen Monarchien vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Majestas 10, 2003, s. 125–150. Poprvé bylo nutné poradí evropských států upravit během velkých koncilů 15. století a k dané otázce se vyjadřovaly přední teologické kapacity své doby včetně Mikuláše Kusánského nebo Eneáše Silvia Piccolominiho. Srov. Johannes HELMRATH, *Rangstreite und Generalkonzilien des 15. Jahrhunderts als Verfahren*, in: Barbara Stollberg-Rilinger (Hg.), *Vormoderne politische Verfahren*, Berlin 2001, s. 139–173.
- 47 Nyní se diplomatickým konfliktům v raném novověku věnuje ve svém výzkumném projektu na univerzitě v Brémách Dorothea Nolde. Jeho název je *Vom Kulturkonflikt zum Nationalkonflikt: Modalitäten und Spielräume diplomatischer Konfliktlösung in der Frühen Neuzeit (1550–1815)*.
- 48 Srov. Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1723, s. 315: „... ein Envoyé alles dasjenige so gut verrichten kann, was man einem Ambassadeur zu negotiiren aufträgt, so daß die Differentia specifica dieser beyden bloß im Charakter und dem daraus fließenden Ceremoniel besteht.“ Na příkladě papežských nunciů Elisabeth GARMS-CORNIDES, *Liturgie und Diplomatie. Zum Zeremoniell des Nuntius am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Richard Bösel – Grete Klingenstein – Alexander Koller (Hg.), *Kaiserhof – Papsthof (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2006, s. 125–146; TÁŽ, „Per sostenere il decoro“. *Beobachtungen zum Zeremoniell des päpstlichen Nuntius in Wien im Spannungsfeld von Diplomatie und Liturgie*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 97–130.
- 49 Srov. Johannes PAULMANN, *Pomp und Politik. Monarchenbegegnungen in Europa zwischen Ancien Régime und Erstem Weltkrieg*, Paderborn – München – Wien – Zürich 2000; jednou z výjimek byla návštěva cara Petra Velikého ve Vídni (26. 6. – 29. 7. 1698). K tomu Iskra SCHWARCZ (Hg.), *Peter der Große in Wien: Ausstellung im Österreichischen Staatsarchiv 3. Dezember 1999 – 21. Jänner 2000*, Wien 1999; Erich SCHLÖSS, *Zar Peter der Große in Wien. Übertragungen der Blätter 411 bis 452 der Ceremonialprotokolle 1698 (ZA Prot. 5) in die Schrift unserer Zeit wort- und zeilengetreu*, MÖStA 51, 2004, s. 375–546.
- 50 Johann Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale Historico-Politicum I*, Leipzig 1719, s. 2. Na tento důležitý fakt upozornil Lucien BÉLY, *Souverainité et souverain. La question du cérémonial dans les relations internationales a l'époque moderne*, in: *Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France*, Paris 1994, s. 27–43.

des princes, Fürstengesellschaft) než jako mezinárodní systém suverénních států známý z 19. století.⁵¹

Diplomatický ceremoniál byl v raném novověku významnou součástí ceremoniálních systémů všech evropských států a objevuje se jako integrální složka obsáhlých spisů tzv. ceremoniální vědy. Na několika konstitutivních příkladech je v nich ukázáno zacházení s vyslanci v různém kulturním prostředí, přičemž zvláštní důraz je kladen na vjezd a odjezd vyslance do/z rezidenčního města a na první a poslední audienci u panovníka. Mezitím se zpravidla vyslanec účastní dvorských slavností a bohoslužeb, ve výjimečných případech s panovníkem stoluje nebo je přítomen jednání jeho poradních orgánů. Oficiální část byla upravena přísnými ceremoniálními předpisy a vyžadovala nejen specifické konverzační schopnosti, ale i jistou vyspělost v ovládání vlastního těla (mimika, gestika). Na hostitelskou zemi potom kladla přítomnost cizích diplomatů nároky ohledně zajištění jejich bezpečnosti i vybavení vlastních reprezentativních sídel, jejichž architektura odrážela připravenost na přijetí cizích vyslanců a počítala s tím, že bude tato připravenost kriticky zhodnocena ve vyslancových zprávách domů.⁵² Ty představují vedle instrukcí⁵³ jeden ze základních pramenů pro popis oficiálního průběhu mise, jakkoli v nedávné době upozornila historiografie na jejich schematičnost a četná interpretační úskalí.⁵⁴ Přesto lze

51 Lucien BÉLY, *La société des princes, XVIe – XVIIIe siècle*, Paris 1995.

52 Srov. Hugh Murray BAILLIE, *Etiquette and the Planning of the State Apartments in Baroque Palaces*, *Archaeologia* 51, 1967, s. 169–199; Michael STÜRMER, *Gehäuse der höfischen Gesellschaft*, *ZfH* 7, 1980, s. 219–228; Wolfgang LOTZ, *Die Spanische Treppe. Architektur als Mittel der Diplomatie*, in: Martin Warnke (Hg.), *Politische Architektur in Europa vom Mittelalter bis heute*, Köln 1984, s. 175–223; Juliusz CHROSCICKI, *Ceremonial Space*, in: Allan Ellenius (ed.), *Iconography, Propaganda and Legitimation*, Oxford 1998, s. 193–216; Peter-Michael HAHN – Ulrich SCHÜTTE (Hg.), *Zeichen und Raum. Ausstattung und höfisches Zeremoniell in der deutschen Schlössern der Frühen Neuzeit*, Berlin 2006. Pro vídeňský Hofburg monotematické číslo *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* 51, 1997 (*Neue Forschungen zur Wiener Hofburg*); Christian BENEDIK, *Die Wiener Hofburg unter Kaiser Karl VI. – Probleme herrschaftlichen Bauens im Barock*, dizertační práce Universität Wien, Wien 1989 a z ní vycházející články.

53 Problematika vyslaneckých instrukcí není pro středoevropské prostředí uceleně zpracována. Základní informace podává Jan Paul NIEDERKORN, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, in: Anita Hipfinger (Hg.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73–84. O ediční zpřístupnění vybraného vzorku se snaží projekt Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640–1740) (dále pozn. 132). Pro Francii srov. Albert SOREL (ed.), *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France depuis les Traités de Westphalie jusqu' à la révolution française I – Autriche*, Paris 1884 (dostupné na URL: <<http://gallica.bnf.fr>> [cit. 2013-10-23]).

54 Srov. Joachim WILD, *Formen und protokollarische Inszenierung der internationalen Diplomatie der Frühen Neuzeit im Spiegel ihres Schriftguts*, in: Georg Vogeler (Hg.), *Geschichte „in die Hand genommen“*. Die Geschichtlichen Hilfswissenschaften zwischen historischen Grundlagenforschung und methodischen Herausforderungen, München 2005, s. 245–257; také Friedrich EDELMAYER, *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien 2004, s. 849–859.

za ustálenými klišé a povinnými pasážemi odhadnout jedinečnost okamžiku. Tyto zprávy tak mohou prozradit mnohé o čtení politických symbolů ze strany vyslance, jenž byl připraven vnímat realitu jejich prostřednictvím. Není tudíž divu, že jej více než výzdoba místností zaujmou například formy distance vzniklé mezi ním a panovníkem, zacházení s pokrývkou hlavy nebo (ne)existence a výška baldachýnu nad panovnickým trůnem. Vedle otázek po vzniku a významu jednotlivých ceremoniálních úkonů však nutně přichází tázání po důvodech konce ceremoniálu jako rozhodujícího systému znaků pro chápání politické reality, tedy kdy a hlavně proč přestaly například slavnostní vjezdy nových vyslanců do hostitelských měst.⁵⁵

Raně novověká diplomacie však měla vedle oficialit (vjezdů, audiencí a slavností) i svou neoficiální část, na kterou se často zapomíná, protože je velmi obtížně postižitelná v pramenech. Množství agentů a vyslanců nižších stupňů, často místních obyvatel působících za peníze cizího státu, se staralo o zázemí každé mise, předjednávalo pozdější dohody a v nemalé míře uplácelo významné osoby hostitelské země, které pak otevíraly dveře oficiální diplomacii. Na tento spodní proud evropské diplomacie upozornil roku 1990 ve své monumentální práci francouzský historik Lucien Bély.⁵⁶ To vše vyžadovalo větší či menší míru utajení, jež se odráží i v diplomatické korespondenci (šifry⁵⁷) a účtech (tajné výdaje). Tuto dvojkolejnost je třeba mít na paměti při rozvažování nad tvůrci evropské diplomacie. Mezi ně patří na prvním místě oficiální vyslanci, jejichž kvalifikací je šlechtický původ a důvěra jejich panovníka, která se prostřednictvím kreditivů transformuje v důvěru panovníka-hostitele. Za nimi stojí nejen diplomatický aparát profesionálních úředníků, většinou s právnickým vzděláním (osobní sekretáři, sekretáři mise apod), ale také množství agentů a špiónů, kteří jim připravují půdu.⁵⁸ Neoficiální diplomacie pak byla do znač-

55 Obecněji Bernhard JAHN – Thomas RAHN – Claudia SCHNITZER (Hg.), *Zeremoniell in der Krise. Störung und Nostalgie*, Marburg 1998. K diplomacii Andrea ZANNINI, *Economic and Social Aspects of the Crisis of Venetian Diplomacy in the seventeenth and eighteenth Centuries*, in: Daniela Frigo (ed.), *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy. The Structure of Diplomatic Practice, 1450–1800*, Cambridge 2001, s. 109–146.

56 Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV.*, Paris 1990. Také TÝŽ, *Les Relations internationales en Europe XVIIe–XVIIIe siècles*, Paris 2001. Také Heidrun KUGELER, „Ehrenhafte Spione“. *Geheimnis, Verstellung und Offenheit in der Diplomatie des 17. Jahrhunderts*, in: Claudia Benthien – Steffen Martus (Hg.), *Die Kunst der Aufrichtigkeit im 17. Jahrhundert*, Tübingen 2006, s. 127–148. O vazbě mezi oficiální a neoficiální sférou nejnověji Eva K. DADE, *Madame de Pompadour. Die Mätresse und die Diplomatie*, Köln – Weimar – Wien 2010.

57 Srov. Hildegard ERNST, *Geheimschriften im diplomatischen Briefwechsel zwischen Wien, Madrid und Brüssel 1635–1642*, MÖStA 42, 1992, s. 102–127.

58 Srov. Françoise AUTRAND, *Les légats à latere à l'époque moderne et le personnel des légations*, in: Lucien Bély – Isabelle Richefort (edd.), *L'invention de la diplomatie. Moyen Age – Temps modernes*, Paris 1998, s. 207–224; Rouen PONS, *Gesandte in Wien. Diplomatischer Alltag um 1700*, in: Susanne Claudine Pils – Jan Paul Niederkorn (Hg.), *Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der Frühen Neuzeit*, Innsbruck u. a. 2005, s. 155–187.

né míry doménou žen, z nichž ty nejmocnější si udržovaly vlastní síť agentů. Právě genderový pohled na dějiny diplomacie dnes představuje dynamicky se rozvíjející proud (například na univerzitě v Bernu), přičemž historický materiál nachází především na bourbonských dvorech 17. a 18. století.⁵⁹

Všechna tato témata, jež se vynořila v posledních desetiletích, přinesla nový pohled na dějiny mezinárodní politiky v raném novověku. Základní rámec pro studium diplomacie jako významného faktoru vytváření moderní Evropy položila jedinečná monografie Garretta Mattinglyho,⁶⁰ kterou následovaly další práce cílené na problematiku jednotlivých zemí – na habsburskou monarchii se zaměřila kniha Klause Müllera,⁶¹ na Francii Williama Roosena,⁶² na Velkou Británii Jeremyho Blacka,⁶³ naposledy pak kniha Heika Drosteho pojednávající o diplomacii švédské⁶⁴ a Judith Matzke zkoumající saskou diplomacii.⁶⁵ Stále vznikají nové otázky, jež je potřeba řešit: v nedávné době například pozice diplomata v rámci tzv. kulturního transferu.⁶⁶ Vyslanec totiž nebyl jen politickým činitelem, ale také zprostředkovatelem kontaktů mezi dvěma rozdílnými kulturami. Z ciziny si přivázel nejen suvenýry a kuriozity, ale také knihy, obrazy a další artefakty, které působily nejen na jeho domácnost, ale i na společenskou síť, jíž byl součástí. Kontakty, které si vytvořil v zahraničí, zpravidla neskončily s koncem jeho mise, nadále je udržoval a využíval, například během kavalírských cest vlastních dětí. Z habsburského vyslance ve Francii, Anglii či ve Španělsku se po návratu do jisté míry mohl stát kulturní vyslanec Francie, Anglie či Španělska uvnitř habsburské monarchie. Zvláštní náklonnost k dané zemi pro-

59 Srov. E. K. DADE, *Madame de Pompadour*; Corina BASTIAN, *Kammerdame und diplomatische Akteurin: Die Prinzesse des Ursins am Hof Philipps V. von Spanien (1701–1714)*, in: Hillard von Thiesen – Christian Windler (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen*, Köln – Wien – Weimar 2010, s. 261–276; TÁŽ, *Verhandeln in Briefen. Frauen in der höfischen Diplomatie des frühen 18. Jahrhunderts*, Köln – Wien – Weimar 2013. V současnosti se autorka podílí na vědeckém projektu *Weibliche Diplomatie? Frauen als aussenpolitische Akteurinnen (18. Jahrhundert)* na univerzitě v Bernu.

60 Garrett MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, Baltimore 1964 (první vydání 1955). Také TÝŽ, *A Humanist Ambassador*, *Journal of Modern History* 4, 1932, s. 175–185.

61 Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976.

62 William J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV. and the Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976. Srov. též novější kompendium Françoise AUTRAND – Lucien BÉLY – Philippe CONTAMINE – Thierry LENTZ, *Histoire de la diplomatie française I – Du Moyen Age à l'Empire*, Paris 2007.

63 Jeremy BLACK, *The British Diplomats and Diplomacy 1688–1800*, Exeter 2001.

64 Heiko DROSTE, *Im Dienste der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006.

65 Srov. Judith MATZKE, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*, Leipzig 2011.

66 Srov. Arno STROHMEYER, *Kulturtransfer durch Diplomatie. Die kaiserlichen Botschafter in Spanien im Zeitalter Philipps II. und das Werden der Habsburgermonarchie (1560–1598)*, in: Wolfgang Schmale (Hg.), *Kulturtransfer*, Wien 2003, s. 205–230. Také Bianca Maria LINDORFER, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture: Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, Florence 2009.

jevující se například angažováním cizinců na vlastním dvoře v pozicích chův, lokajů, kuchařů nebo zahradníků mohla mít v některých případech i politické důsledky.⁶⁷ Po svém návratu se totiž stával vyslanec odborníkem na danou zemi, jehož služeb nadále využíval jeho panovník, neboť úspěšná diplomatická mise často urychlila šlechticovu kariéru u dvora. Stával se z něj jakýsi *opinion maker* při rozhodování o určité zemi a měl-li dostatečný vliv, mohl způsobit i změnu zahraniční politiky vůči ní (Kounicova *renversement des alliances*).

Kulturní transfer rozhodně neprobíhal jen prostřednictvím diplomatů. Mezinárodní, tedy výsostně politické, vztahy často jen připravovaly půdu a určovaly mantinely, v nichž se pohybovali umělci, organizátoři uměleckého života či obchodníci, kteří byli vlastními aktéry celého procesu. Z tohoto pohledu byl nejsilnějším kulturním spojením raně novověké Evropy trojúhelník mezi oběma větvemi habsburského rodu, tedy mezi střední Evropou a Pyrenejským poloostrovem, a poloostrovem Apeninským, kde se Habsburkové orientovali na některé státy, zejména na Benátky a Mantovu. Stále zřetelněji se ukazuje, jak významnými prvky tohoto propojení byly habsburské manželky, přinášející si z otcovského domu nejen jisté vychování a naučená ceremoniální pravidla, ale i módu, vkus a vlastní estetické normy, které se pak snažily uplatňovat v blízkosti svého habsburského manžela, ať už šlo o architekturu, výtvarné umění, hudbu nebo divadlo. Komplexní zpracování této závažné problematiky dosud chybí, i když existuje několik zdařilých a bohužel nevydaných absolventských prací na Vídeňské univerzitě, které na dané téma narazily.⁶⁸ Kulturní vlivy Pyrenejského či Apeninského poloostrova ve střední Evropě neunikly ani historikům a historičkám divadla⁶⁹ či výtvarného umění.⁷⁰ O proměnlivých kulturních vztazích mezi Vídní a Madridem (či Mantovou) tak víme především pro 16. a první po-

67 Srov. Robert MUCHEMBLED (ed.), *Cultural Exchange in Early Modern Europe I-III*, Cambridge 2007. Konkrétně Eva-Bettina KREMS, *Wittelsbacher und Europa. Kulturtransfer am frühneuzeitlichen Hof*, Köln 2012; Veronika HYDEN-HANSCHO, *Reisende, Migranten, Kunstmanager. Mittlerpersönlichkeiten zwischen Frankreich und dem Wiener Hof 1630–1730*, Stuttgart 2013.

68 Srov. Helga WIDORN, *Die spanischen Gemahlinnen der Kaiser Maximilian II., Ferdinand III. und Leopold I.*, dizertační práce Universität Wien, Wien 1959; Claudia HAM, *Die Verkauften Bräute. Studien zu den Hochzeiten zwischen österreichischen und spanischen Habsburgern im 17. Jahrhundert*, dizertační práce Universität Wien, Wien 1995; Michael PÖLZL, *Studien zum weiblichen Hofstaat im 17. Jahrhundert am Beispiel des Wiener Hofes*, diplomová práce Universität Wien, Wien 2003.

69 Srov. Andrea SOMMER-MATHIS, *Ein „pícaro“ und spanisches Theater am Wiener Hof zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges*, in: Andreas Weigl (Hg.), *Wien im Dreißigjährigen Krieg*, Wien – Köln – Weimar 2001, s. 655–694; Otto G. SCHINDLER, *„Sonst ist es lustig alhie.“ Italienisches Theater am Habsburgerhof zwischen Weißem Berg und Sacco di Mantova*, in: tamtéž, s. 565–654.

70 Srov. Petr FIDLER, *Spanische Säle – Architekturtypologie oder –semiotik?*, in: Wolfram Krömer (Hg.), *Spanien und Österreich in der Renaissance*, Innsbruck 1989, s. 157–174; Friedrich POLLEROSS, *„Romanitas“ in der habsburgischen Repräsentation von Karl V. bis Maximilian II.*, in: R. Bösel – G. Klingenstein – A. Koller (Hg.), *Kaiserhof – Papsthof*, s. 207–224.

lovinu 17. století⁷¹ více, než je tomu v případě francouzských vlivů na vídeňské (ale i pražské či brněnské) prostředí ve století následujícím.

Pohlédneme-li na dějiny diplomacie habsburské monarchie v 16. až 18. století, vyvstane stěžejní otázka, tedy jakým způsobem byla vytvářena samotná koncepce zahraniční politiky, oné doktríny, která určovala směřování podunajské říše v raném novověku, stanovovala priority, rozmisťovala jednotlivé vyslance, rozhodovala o válce a míru. Bohužel většina pramenů k podobnému studiu byla už v raném novověku považována za tajnou (*arcana imperii*) a na rozdíl od Anglie/Velké Británie, kde musel v parlamentu proběhnout víceméně veřejný proces ratifikace, lze rekonstruovat tvorbu zahraniční politiky uvnitř habsburského dvora jen nepřímo, i když jsou zachovány alespoň částečně protokoly z jednání tajné či říšské dvorské rady⁷² (podstatně horší je situace v případě dvorské válečné rady). Nedostatek „oficiálních“ pramenů je však možno nahradit pomocí výpovědí jedinců, kteří se jednání dotýčných orgánů účastnili, jak ostatně ukázal na příkladu tajné rady a jejího rozhodovacího procesu ve své práci Stefan Siennell.⁷³

Dějiny mezinárodních vztahů zažívají od devadesátých let 20. století pomalu, ale jistě návrat na výsluní zájmu historiků. Nejedná se však již o tradičně pojaté dějiny diplomatických jednání a smluv, ale o kulturní dějiny diplomacie.⁷⁴ Tento posun v interpretaci je zřetelný na tématu, jež je pro dějiny mezinárodních vztahů v raném novověku v jistém smyslu paradigmatické: na přístupu k vestfálskému míru. Po obsáhlé syntéze Fritze Dickmanna, která rekonstruovala vestfálská jednání den po dni, téměř nikdo nepředpokládal, že lze k tomuto tématu říci cokoli nového.⁷⁵ Monumentální ediční podnik *Acta pacis Westphalicae* založený v Bonnu roku 1962 však dokázal, jak mnohovrstevnatý může být proces, jehož výsledkem se stal vestfálský mír.⁷⁶ Editoři zpřístupnili materiál zdaleka

71 Shrnutí nabízí Christopher LAFERL, *Die Kultur der Spanier in Österreich unter Ferdinand I. (1522–1564)*, dizertační práce Universität Wien, Wien 1996 (z této dizertace bylo v následujících letech publikováno několik článků, zejména TÝŽ, *Sprache – Inhalt – Hierarchie unter Brüdern. Zum Verhältnis zwischen Karl V. und Ferdinand I. in der Familienkorrespondenz Ferdinands I. (1533/1534)*, in: Alfred Kohler – Barbara Haider – Christine Ottner (Hg.), *Karl V. 1500–1558*, Wien 2002, s. 359–371). Pro 17. století Hildegard ERNST, *Madrid und Wien 1632–1637: Politik und Finanzen in den Beziehungen zwischen Philipp IV. und Ferdinand II.*, Münster 1991; Ramirez Wenceslao Marques DE VILLA-URRUTIA, *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la emperatriz dona Margarita, infanta de España, esposa del Emperador Leopoldo I*, Madrid 1905.

72 Srov. Oswald VON GSCHLIESSER, *Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806*, Wien 1942.

73 Srov. Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I.*, Frankfurt am Main u. a. 2001.

74 Srov. Heidrun KUGELER – Christian SEPP – Georg WOLF (Hg.), *Internationale Beziehungen in der Frühen Neuzeit*, Münster 2006. Obecně k novým politickým dějinám Barbara STOLLBERG-RILINGER (Hg.), *Was heißt Kulturgeschichte des Politischen*, Berlin 2005.

75 Srov. Fritz DICKMANN, *Der Westfälische Frieden*, Münster 1959.

76 Rozpis jednotlivých svazků této ediční řady se nachází online, viz URL: <<http://www.pax-westphalica.de/apw/apwframe.htm>> [cit. 2013-10-8]

přesahující dějiny mezinárodních vztahů pojaté jako dějiny států. Vedle oficiálních dokumentů a korespondence vyslanců s jejich suverény jsou vydány osobní deníky (Warthenberka, Lamberka) nebo písemnosti městské provenience (*Stadtmünsterische Akten*). S přípravou celého díla navíc editoři naráželi na nové prameny, které je nutily rozšiřovat geografický i chronologický rámec, pro něž byla relevantní vestfálská jednání. Vznikla tak celá řada historických prací čítající dnes již 35 svazků pojednávajících o vztazích jednotlivých zemí k negociacím, o souběžných událostech a jejich vazbách na Münster a Osnabrück (povstání Ormée) či o dějinách přímo předcházejících či bezprostředně následujících po mírovém kongresu (norimberský exekuční sněm 1649–1650 nebo naopak řezenský kurfiřtský sněm 1636–1637). Neméně zajímavá jsou pojednání o obecnějších otázkách jako obraz panovníka v polovině 17. století,⁷⁷ popř. o vnímání cizího z pozic vyslance.⁷⁸ Zdá se, že základy položené ve vestfálských městech určovaly celkový rámec, v němž se odehrávala diplomacie následujících desetiletí⁷⁹ a toto zjištění učiněné v souvislosti s 350. výročím slavného míru vedlo od přelomu 20. a 21. století k oživení zájmu o mezinárodní politiku nahlíženou již prizmatem nových politických dějin.⁸⁰ Budeme-li pozorně sledovat témata jednotlivých knih vyšlých z této řady, může nám to sloužit jako určitý kompas, kam se ubírá moderní evropské bádání o zahraniční politice raně novověkých států.

Dějiny diplomacie stojí v současnosti před řadou výzev, s nimiž je nutné se vypořádat nejen po metodologické stránce změnou akcentů a novým čtením pramenů, ale také po stránce metodické, tedy pokusem nově definovat samotné základy oboru a změnit dosavadní paradigma. Současné problémy postmoderní Evropy nutí k zamyšlení a překonání kategorií národního státu. V tomto ohledu definovala německá historická věda koncept tzv. transnárodních dějin.⁸¹ Při detailnějším pohledu lze nahlédnout, co vše

77 Konrad REPGEN (Hg.), *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991.

78 Michael ROHRSCHEIDER – Arno STROHMEYER (Hg.), *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzenerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*, Münster 2007.

79 Někteří historici přitom mluví o dodnes existující dominanci vestfálského modelu v ceremoniální interakci mezi diplomaty. Srov. André KRISCHER, *Souverenität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit*, in: R. Kautz – G. Rota – J. P. Niederkorn (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell*, s. 1–32, zde s. 4.

80 Srov. Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (edd.), *1648 – War and Peace in Europe*, München 1998; Heinz DUCHHARDT (Hg.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, München 1998; Lucien BÉLY (ed.), *L'Europe des traités de Westphalie. Esprit de la diplomatie et diplomatie de l'esprit*, Paris 2000; TÝŽ, *L'art de la paix en Europe. Naissance de la diplomatie moderne XVIIe-XVIIIe siècle*, Paris 2007; Guido BRAUN – Christoph KAMPMANN – Maximilian LANZINNER – Michael ROHRSCHEIDER (Hg.), *L'art de la paix. Kongresswesen und Friedienstiftung im Zeitalter des Westfälischen Friedens*, Münster 2011. Roku 1998 bylo také posedmé (!) vydáno Dickmannovo dílo.

81 Srov. Margit PERNAU, *Transnationale Geschichte. Grundkurs Neue Geschichte*, Göttingen 2012; Kiran Klaus PATEL, *Überlegungen zu einer transnationalen Geschichte*, Berlin 2004. Shrnutí nabízí

ignorovalo státní hranice, které byly v průběhu raného novověku teprve vytvářeny. Panovníci a jejich dvory, diplomati a legační úředníci totiž nemuseli být ani zdaleka jedinými tvůrci mezinárodních vztahů. Znovu tak ožívají dějiny migrací, přičemž pozornost na sebe poutají nejrůznější marginální skupiny (tuláci), ale i vojenské oddíly, náboženští poutníci nebo židé. Zároveň jsou preferovány mikrohistorické sondy do periferních regionů, v nichž se nejen šlechta, ale i její poddaní plnohodnotně účastnili života na obou stranách ryze formální hranice. Vrcholem těchto kontaktů pak byla manželství uzavíraná bez ohledu na státní příslušnost.⁸² Právě v raném novověku, kdy si centrum začalo klást nároky na výkon suverenity nad daným územím a obyvatelstvem, se jak migranti, tak lidé žijící každodenní přeshraniční styk dostávali do konfliktu se státní mocí, tj. jejich příběhy byly písemně fixovány a proměnily se v pramennou základnu historika. Vážnost situace a naléhavost celého procesu se odrážela i v tom, že byly dané problémy přenášeny i na mezinárodní úroveň a stávaly se námětem pro jednání diplomacie. Obrana státního prostoru, s níž přichází raný novověk, je namířena nejen vůči nekontrolovatelnému pohybu osob, ale také proti nadstátním (transnacionálním) fenoménům dějin idejí (náboženské konfese, osvícenství, později socialismus) a nabízí vlastní alternativy a kolektivní identity. Jejich přijetí je potom hlavním stavebním kamenem pro chápání jinakosti v moderní době.

Česká historiografie se věnovala otázkám diplomacie v 16. až 18. století dosud jen okrajově: vždyť o vestfálském míru existuje v češtině osamocená, metodologicky poměrně zastaralá studie z pera Bedřicha Šindeláře.⁸³ A tak jediný interpretační rámec pro českou šlechtu ve službách habsburské diplomacie nabídli *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, tedy soubor medailonků českých aristokratů od Zdeňka Kalisty.⁸⁴ Ten byl také jediný, kdo dokázal z českých, moravských, italských a rakouských archivů vytěžit důležité poznatky pro „velké“ evropské dějiny a naopak.⁸⁵ Nabídl i první detailní pohled na činnost českého šlechtice jako habsburského vyslance v zahraničí i s edicí jeho korespondence.⁸⁶ Bohužel

Miriam RÜRUP, *Historikertag 2012: Transnationale Geschichte / Neue Diplomatiegeschichte*, in: *H-Soz-u-Kult*, 12. 2. 2013, URL: <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/forum/id=2022&type=-diskussionen>> [cit. 2013-11-12].

82 Významným příspěvkem k této otázce je práce Dorothea NOLDE – Claudia OPITZ (Hg.), *Grenzüberschreitende Familienbeziehungen in der Frühen Neuzeit: Akteure und Medien des Kulturtransfers*, Köln am Rhein 2008.

83 Bedřich ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, Praha 1968. K danému tématu dále jen Jiří HRBEK – Petr POLEHLA – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí vestfálského míru*, Ústí nad Orlicí 2008.

84 Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999.

85 TÝŽ, *1644-1645. Příspěvky z italských archivů k českým dějinám těchto let*, in: *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II*, Praha 1930, s. 88–126; TÝŽ, *Císař Ferdinand III. a papež Innocenc X. v prvních letech pontifikátu*, *Český časopis historický* 33, 1927, s. 548–579; 34, 1928, s. 280–321, 574–612.

86 TÝŽ (ed.), *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1936.

v Kalistových stopách šli čeští historici jen zřídka, byť na diplomatickou kariéru českých a moravských aristokratů naráželi jako na nedílnou součást jejich životopisu (Pánkova biografie Viléma z Rožmberka⁸⁷). Šlechtici-diplomati však byli většinou začleněni do větší a obtížně uchopitelné kategorie „cestovatelů“, kde se smísili s jezuiti na misijních cestách a mladíky na cestách kavalérských.⁸⁸ Touto optikou byli pochopitelně nejpřitažlivější ti, kteří cestovali do některé z exotických zemí – vzhledem k pojedávané látce tedy císařští diplomati a členové jejich doprovodu v osmanské říši (Václav Vratislav z Mitrovic,⁸⁹ Heřman Černín z Chudenic,⁹⁰ Walter Leslie).⁹¹ Exotické prostředí, tolik odlišné a zároveň nebezpečné, totiž často vyprovokovalo úvahy o vlastní zemi a vedlo k podrobnější reflexi vyslancovy každodennosti. Mise na Bospor tak bývá zaznamenána s pečlivostí, jež nezřídka přesahuje zprávy z diplomatických cest po západní Evropě, kde byla řada reálií přecházena jako samozřejmá. V tomto ohledu lze jen litovat, že se podobné pozornosti nedostalo i šlechtickým vyslancům v Polsku⁹² nebo v Rusku, na které upozornil ve svém článku Aleš Valenta (osobnost Štěpána Kinského)⁹³ nebo Christian Steppan.⁹⁴

87 Srov. Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka*, Praha 1998; TÝŽ, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003 (poprvé vydáno 1987).

88 Srov. Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak starší Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*, Praha 1985; Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989; dále srov. sborník Lenka BOBKOVÁ – Michaela NEUDERTOVIČOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995.

89 Srov. Václav ERTL (ed.), *Přihody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1927.

90 František TISCHER, *Heřman hrabě Černín z Chudenic. Obraz ze života a činnosti jeho*, Praha 1903; Petr ŠTĚPÁNEK, *Výdaje Heřmana Černína na jeho první vyslanecké cestě do Istanbulu v letech 1616–1617*, Časopis Národního muzea 170, č. 1–2, 2001, s. 47–81; č. 3–4, 2001, s. 14–42; 171, 2002, č. 1–2, s. 31–58. Černínově misi věnovala pozornost i rakouská historiografie – srov. Georg WAGNER, *Österreich und die Osmanen im Dreissigjährigen Krieg. Hermann Graf Czernins Grossbotschaft nach Konstantinopel 1644–1645*, Mitteilungen des oberösterreichischen Landesarchivs 14, 1984, s. 325–393.

91 Lenka VINTROVÁ, *Cesty císařských diplomatických poselstev do Cařihradu mezi polovinou 17. a polovinou 18. století*, in: Jiří Kubeš – Radmila Pavličková (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Pardubice 2008, s. 125–159. Také Marlene KURZ (Hg.), *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie*, Wien 2005. Zde i další zahraniční literatura k tématu.

92 K habsbursko-polským vztahům zejména tři na sebe navazující sborníky Walter LEITSCH – Stanislaw TRAWKOWSKI (Hg.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien 1997; TÍŽ (Hg.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Wien 1999; TÍŽ (Hg.), *Polen und Österreich im 18. Jahrhundert*, Warszawa 2000. Z českých prací Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 2012; Monika HRUŠKOVÁ, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce Jihočeské univerzity, České Budějovice 2012. Autorka připravuje na dané téma dizertační práci.

93 Aleš VALENTA, *Z korespondence české šlechty v 18. století. Listy Štěpána Kinského bratru Františku Ferdinandovi z let 1719–1720*, Sborník archivních prací 56, 2006, s. 508–546.

94 Christian STEPPAN, *Kaiserliche Gesandte und ihre Annäherungspolitik durch die Kraft der Gesten. Der symbolische Startschuss zum österreichisch-russischen Bündnis von 1726*, in: Gunda Barth-Scalmani – Joachim Bürgschwentner – Matthias König – Christian Steppan (Hg.), *Forschungswerkstatt. Die Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert*, Innsbruck 2012, s. 27–42. Příspěvek vychází z auto-

Zcela zvláštní problematikou v rámci habsburské diplomacie sledovaného období je vysílání císařských vyslanců na území Svaté říše římské. I když se na přelomu 17. a 18. století stalo několik říšských knížat suverény (saský kurfiřt získal polskou královskou korunu, braniborský pruskou a hannoverský anglickou), platilo, že na území Svaté říše římské byl stále nejvyšší politickou autoritou císař a jeho orgány. Je přitom zásluhou německého historika Volkera Presse⁹⁵ a jeho žáků (především Georga Schmidta⁹⁶), že odmítli starší představu především pruských historiků o bezvýznamnosti svazku Svaté říše římské po vestfálském míru a o rezignaci císaře na výkon svých práv. I ve světle novějších výzkumů se zdá, že císař uplatňoval svou moc právě prostřednictvím svých „vyslanců“. Ti svými úkoly i postavením na dvorech říšských knížat zosobňovali císaře, tedy hlavu Svaté říše římské a přinejmenším formálně nadřízenou instanci těchto knížat. Jednání i pravomoci císařských ambasadorů v Říši tak byly podstatně odlišné od funkcí těch, kteří putovali na některý z cizích suverénních dvorů. Klíčovou institucí pro tento specifický výkon císařské moci na území Svaté říše římské byla říšská dvorská rada, působící spolu s komorním soudem ve Špýru (později ve Wetzlaru) jako nejvyšší soudní orgán zaštiťující se autoritou suveréna, tedy císaře.⁹⁷ Pressova reinterpretace fungování Svaté říše římské po roce 1648 vedla pochopitelně rakouské a německé historiky k novému zkoumání říšských institucí, mezi něž patřil i říšský sněm v Řezně.⁹⁸ Jeho zasedání se účastnili (stej-

rovy doktorské práce *Akteure am fremden Hof. Herrscherrepräsentation und politische Kommunikation kaiserlicher Gesandten am russischen Hof (1721–1742)*, dizertační práce Universität Innsbruck, Innsbruck 2012. K habsbursko-ruským vztahům také Walter LEITSCH, *Moskau und die Politik des Kaiserhofes im 17. Jahrhundert (I. Teil 1604–1654)*, Graz – Köln 1960; Iskra SCHWARCZ, *Das kaiserliche Gesandten und das diplomatische Zeremoniell am Moskauer Hof in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: R. Kauz – G. Rota – J. P. Niederkorn (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell*, s. 265–286. Z české historiografie jen Libor SVOBODA, *Diplomatické vztahy mezi Habsburky a Ruskem v letech 1654–1656*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 2006.

95 Tuto tezi poprvé publikoval v článku Volker PRESS, *The Habsburg Court as Center of Imperial Government*, *Journal of Modern History* 58, 1986, s. 23–45; potom zejména TÝŽ, *Österreichische Großmachtbildung und Reichsverfassung. Zur kaiserlichen Stellung nach 1648*, *MIÖG* 98, 1990, s. 131–154.

96 Srov. Georg SCHMIDT, *Geschichte des Alten Reiches. Staat und Nation in der Frühen Neuzeit 1495–1806*, München 1999.

97 Vedle klasické práce Oswalda von Gschliesser (srov. pozn. 72) nově Wolfgang SELLERT (Hg.), *Reichshofrat und Reichskammergericht: ein Konkurrenzverhältnis*, Köln – Weimar – Wien 1999; Eva ORTLIEB, *Im Auftrag des Kaisers. Die kaiserlichen Kommissionen des Reichshofrats und die Regelung von Konflikten im Alten Reich (1637–1657)*, Köln – Weimar – Wien 2001; Stefan EHRENPREIS, *Kaiserliche Gerichtsbarkeit und Konfessionskonflikt. Der Reichshofrat unter Rudolf II. 1576–1616*, Göttingen 2006.

98 V současné době existuje obrovský ediční projekt *Deutsche Reichstagsakten*, jehož cílem je vydání akt říšského sněmu z let 1376 až 1662. Naposledy vyšly svazky číslo 5,2 a 5,3, *Ältere Reiche* (sněmy z let 1454 a 1455). Pro raný novověk je k dispozici od roku 1993 mikrofišová edice s názvem *Akten der Prinzipalkommission des Immerwährenden Reichstages zu Regensburg 1663 bis 1806. Berichte, Weisungen, Instruktionen*. Dále Eike WOLGAST, *Deutsche Reichstagsakten*, in: Lothar Gall (Hg.), „... für deutsche Geschichts- und Quellenforschung“. 150 Jahre Historische Kommission bei der

ně jako v případě říšské dvorské rady) také čeští/moravští šlechtici, ať už z titulu vlastnictví říšských statků nebo jako vyslanci Habsburků jakožto císařů, popř. Habsburků jako českých králů a tedy kurfirťů. Někteří z českých šlechticů přitom zastávali dokonce post principálních komisařů, než jej roku 1748 fakticky zprivatizoval rod Thurn und Taxisů (mimochoodem také usedlý v Čechách). Také proto se o danou problematiku začala zajímat česká historiografie (Petr Vorel,⁹⁹ Jiří Kubeš,¹⁰⁰ Tomáš Foltýn¹⁰¹), která snad odpoví v budoucnu i na komplexní otázku po vztahu českých zemí a Svaté říše římské v raném novověku.

Ojedinelé sondy do rodinných archivů nacházejících se v Čechách a na Moravě, v nichž jsou uloženy důležité materiály k dějinám diplomatické praxe v raném novověku, zůstaly izolované i proto, že v systematickém studiu bránila jejich autorům metodologická hlediska, kvůli nimž nebylo bádání o (zejména pobělohorské) šlechtě preferovanou vědeckou činností. Studie o diplomatické činnosti Jana Václava Gallase¹⁰² či dizertační práce o Františku Oldřichu Kinském¹⁰³ byly ve své době výjimečné. Až po roce 1989 se situace zlepšila, a to s novým zájmem o aristokratickou problematiku. Přesto zůstávaly otázky spojené s diplomatickou kariérou šlechty na pokraji zájmu, i když na její konstitutivní význam pro dvorskou službu na vysokých postech upozornil ve své syntéze například Petr Maťa.¹⁰⁴ Jako součást kariér vybraných šlechticů pak pojednala o diplomatické činnosti ve své dizertaci i Petra Vokáčová (například u Jana Václava Vratislava z Mitrovic).¹⁰⁵

Existují však tři oblasti, kde naráželi čeští historici na problém diplomacie a jejího významu dlouhodobě: v prvním případě je to otázka fungování rudolfinského dvora, o němž

Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München 2008, s. 79–120. K problematice stálého říšského sněmu existuje téměř nepřehledná sekundární literatura.

99 Srov. Petr VOREL, *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj Koruny české v letech 1526–1618*, Pardubice 2005; TÝŽ, *Císařská volba a korunovace ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1612 a česká účast na těchto událostech*, *Theatrum historiae* 10, 2012, s. 59–166.

100 Srov. Jiří KUBEŠ, *Diplomaticko-úřední cesta generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa hraběte Šlika z Pasounu a Holíče (1663–1723) po středoněmeckých dvorech v roce 1706*, *Východočeský sborník historický* 11, 2002, s. 62–84; TÝŽ, *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009, zejména s. 137–170; TÝŽ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 805–841.

101 Srov. Tomáš FOLTÝN, *Biografie Ferdinanda Augusta z Lobkovic. Příspěvek k poznání výchovy, vzdělání a počátkům kariéry barokního šlechtice*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2008.

102 Srov. Antonín SEDLÁČEK, *Diplomatická činnost Jana Václava Gallase v Anglii v letech 1704–1711*, in: *Sborník Severočeského muzea – Historia* 9, Liberec 1988, s. 53–70. O něm již dříve Elke JARNUT-DERBOHLAV, *Die österreichische Gesandtschaft in London (1701–1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972.

103 Srov. Karel ČERNÝ, *František Oldřich Kinský a jeho podíl na zahraniční politice Leopolda I. do roku 1679*, dizertační práce Univerzity Karlovy, Praha 1952.

104 Srov. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, zde s. 468n.

105 Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 2007. V současné době připravuje autorka knižní vydání.

pocházejí jedinečná svědectví z pera vyslanců španělských Habsburků¹⁰⁶ nebo některého z italských států (Benátek, Florencie, Milána).¹⁰⁷ Jelikož konfesijní pnutí v Praze na přelomu 16. a 17. století bylo dlouhodobě považováno za jeden z klíčových faktorů vedoucích ke stavovskému povstání i k „bělohorské tragédii“, byly zprávy i činnost těchto vyslanců sledovány v české historiografii téměř kontinuálně od 19. století. Zvláštní význam pak mají zprávy papežských nunciů, které se dočkaly nejen zhodnocení v sekundární literatuře, ale i edičního zpřístupnění. Mocným impulzem pro studium papežské diplomacie ve vztahu ke středoevropským dějinám pak bylo založení Československého historického ústavu v Římě v letech 1921 až 1923, které přineslo brzy první vědecké výsledky z pera Bedřicha Jenšovského, Karla Stloukala a dalších.¹⁰⁸ Na činnost prvorepublikové instituce, zrušené za druhé světové války, navazuje v současnosti Český historický ústav v Římě. Jedním z klíčových úkolů zůstává vydávání nunciaturních zpráv z období let 1592 až 1628.¹⁰⁹ Pro habsburskou monarchii však mají význam i relace nunciů z doby předchozí i následující po tomto vymezeném období, často již editované pracovníky Německého historického institutu v Římě. Přítomnost velkého množství poboček národních historických institucí ve Věčném městě pak činí z italské metropole také jedno z hlavních měst studia mezinárodních vztahů v období raného novověku.¹¹⁰

Také samotná Bílá hora, respektive české stavovské povstání, bylo zkoumáno prizmatem mezinárodních dějin. V evropské situaci počátku 17. století i v samotné diplomatic-

106 Milena HAJNÁ, *El final del viaje. Audiencias de los Embajadores delante del Rey de España en los siglos XVI y XVII*, in: Josef Opatrný (ed.), *Las relaciones checo-españolas. Viajeros testimonios, Iberoamericana Pragensia, Supplementum* 22, 2008, Praha 2009, s. 15–26; Vojtěch KROUŽIL, *Juan de Borja, Guillén de San Clemente a formování „španělské strany“ na dvoře Rudolfa II.*, Časopis Národního muzea 179, 2010, s. 3–41. Monografii o španělských vyslancích u císařského dvora na přelomu 16. a 17. století připravuje v současnosti Pavel Marek; osobnost Baltasara de Zuñigy zkoumá Martina Bardoňová.

107 Joseph FIDLER (Hg.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im 17. Jahrhundert I–II*, *Fontes Rerum Austriacarum* 26–27, Wien 1866–1867; Christina WIELAND, *Diplomaten als Spiegel ihrer Herren? Römische und florentinische Diplomatie zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, ZHF 31, 2004, s. 359–379

108 Srov. Bedřich JENŠOVSKÝ, *Knihovna Barberini a český výzkum v Římě*, Praha 1925; Karel STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925; TÝŽ, *Počátky nunciatury v Praze: Bonhomini v Čechách v letech 1581–1584*, Praha 1928.

109 Nejnověji pro září 1608 až červen 1609 Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistolae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628 IV/IV*, Praha 2013.

110 Pro základní orientaci Jan Paul NIEDERKORN, *Die Berichte der päpstlichen Nuntien und der Gesandten Spaniens und Venedig am kaiserlichen Hof aus dem 16. und 17. Jahrhundert*, in: J. Pauser – M. Scheutz – T. Winkelbauer (Hg.), *Quellenkunde*, s. 94–107. Pro detailnější vhléd R. BÖSEL – G. KLINGENSTEIN – A. KOLLER (Hg.), *Kaiserhof – Papsthof; Alexander KOLLER (Hg.), Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforshung*, Tübingen 1998; TÝŽ, *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555–1648)*, Münster 2012; David García CUETO, *Los embajadores de España y el Imperio en Roma y la representación de la Casa de Austria en tiempos de Felipe IV.*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria I*, Madrid 2011, s. 137–174.

ké aktivitě českých stavů se hledaly příčiny pozdějšího neúspěchu, který je dodnes spatřován mimo jiné v nedostatečném mezinárodním zakotvení povstalců. Na širší, evropský rozměr stavovského povstání přitom upozornili již Victor-Lucien Tapié¹¹¹ a Bohdan Chudoba,¹¹² po druhé světové válce na ně navázal Josef Polišíenský.¹¹³ Přestože bylo stavovské povstání poraženo, nebyli rebelující stavové posledními nestátními aktéry mezinárodní politiky v 17. století v prostoru střední Evropy. Na pole diplomacie totiž dosáhla z pole válečného sláva Albrechta z Valdštejna, jenž se stal v průběhu svých dvou generalátů přes podřízenost císaři téměř samostatným mezinárodním subjektem, respektovaným tehdejšími velmocemi.¹¹⁴

Třetí oblastí, která nemůže opomenout aktivitu českých šlechticů a zároveň císařských diplomatů v evropské cizině, jsou dějiny umění. Na hradech a zámcích habsburské monarchie se zachovalo nemalé množství předmětů, které připutovaly spolu s daným šlechticem během návratu z některé z diplomatických misí: od zlatého ceremoniálního kočáru Jana Antonína z Eggenberku v Českém Krumlově¹¹⁵ či neméně honosného vozu Josefa Václava z Lichtenštejna (dnes v Museum Lichtenstein ve Vídni)¹¹⁶ až po francouzské portréty ve sbírkách slavkovských Kouniců.¹¹⁷ Nejen na roli vyslanců jako aktérů kulturních styků, ale například i na pozoruhodnou kariéru Františka Antonína Berky z Dubé upo-

111 Victor-Lucien TAPIÉ, *Bílá hora a francouzská politika*, Praha 1936. Také Karel STLOUKAL, *Z diplomatických styků mezi Francií a Čechami před Bílou horou*, Český časopis historický 32, 1926, s. 473–496.

112 Bohdan CHUDOBA, *Španěle na Bílé hoře*, Praha 1945.

113 Josef POLIŠEŇSKÝ, *Anglie a Bílá hora*, Praha 1949; TÝŽ, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1957.

114 Pavel BALCÁREK, *Albrecht z Valdštejna, Španělsko a římská kurie*, in: Bronislav Chocholáč (ed.), *Nový Mars Moravicus*, Brno 1999, s. 463–477; Guido CARRAI, *Architektura a diplomacie. Giovanni Pieroni, medicejský zpravodaj u generála Valdštejna*, in: Ladislav Čepička – Eliška Fučíková (edd.), *Valdštejn. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 312–317.

115 O Eggenberkově římské misi dále Jan KOULA, *Vůz eggenberský*, Památky archeologické a místopisné 17, 1896–1897, s. 151–158; Andrea BENEDETTI, *La festosa ambasceria di Gio. Antonio Eggenberg presso Urbano VIII*, Studi Goriziani 34, 1963, s. 3–24; Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenberský zlatý kočár aneb Z Říma do Českého Krumlova*, Dějiny a současnost 18, 1996, č. 6, s. 16–19; nověji Peter RIETBERGEN, *Power and Religion in Baroque Rome. Barberini Cultural Policies*, Leiden 2006, s. 181–217.

116 Srov. Georg KUGLER, *Der „Goldene Wagen“ des Fürsten Joseph Wenzel von Liechtenstein*, in: Reinhold Baumstark (Hg.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Einsiedeln 1990, s. 55–69; k problematice ceremoniálních kočárů dnes existuje bohatá literatura, na jejímž počátku stála dizertace Rudolfa H. WACKERNAGELA, *Der französische Krönungswagen von 1696–1825. Ein Beitrag zur Geschichte des repräsentativen Zeremonienwagens*, Berlin 1966.

117 K nim nejnověji Marie STRÍTECKÁ, *Francouzské umění sklonku 17. století ve sbírkách hrabat Kouniců se vztahem ke kavalírským cestám*, bakalářská práce Masarykovy univerzity, Brno 2011. Zde i další literatura.

zornil již před časem Lubomír Slavíček.¹¹⁸ Naopak po všech stránkách předčasný byl pokus o syntézu tohoto problému z pera Marie Mžýkové.¹¹⁹

O působení českých či moravských (zároveň však často i rakouských či říšských) šlechticů v habsburských diplomatických službách pojednává také rakouská či německá historiografie. Pro základní orientaci ve spletné struktuře zahraniční politiky habsburské monarchie v raném novověku přitom vedle inventářů příslušných fondů uložených ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu slouží dodnes nepřekonané Repertorium císařských vyslanců¹²⁰ a výše zmíněná práce Klause Müllera.¹²¹ Od sepsání jeho monografie však i v německojazyčném prostoru chybí nová analytická práce, jež by aktualizovala jeho poznatky nebo je alespoň konfrontovala se studii zpracovávajícími dílčí témata nebo životy jednotlivých vyslanců. V tomto ohledu přitom v Rakousku existuje bohatší tradice než v českých zemích. Už Max Braubach posbíral na své cestě k monumentální biografii Evžena Savojského dostatek materiálu k dalším postavám zahraniční i domácí politické scény habsburské monarchie přelomu 17. a 18. století a zmapoval například zahraniční angažmá Dominika Ondřeje z Kounic.¹²² K diplomatické kariéře šlechticů přispěly i četné diplomové práce a dizertace (Ferdinand Bonaventura z Harrachu¹²³), jednotlivé studie (Johann Ferdinand Portia¹²⁴), sborníky (Zikmund z Herbersteinu¹²⁵) i výpravné publikace o Jo-

118 Lubomír SLAVÍČEK, *Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky. Materiál k českému baroknímu sběratelství II*, Umění 43, 1995, s. 445–471; TÝŽ, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*, Opera historica 5, 1996, s. 483–513.

119 Marie MŽYKOVÁ, *Šlechta ve službách diplomacie I–III*, Praha 2001.

120 Ludwig BITTNER – Lothar GROß, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit den Westfälischen Frieden I (1648–1715)*, Berlin 1936; Friedrich HAUSMANN (Hg.), *II (1716–1763)*, Zürich 1950; Otto-Friedrich WINTER (Hg.), *III (1764–1815)*, Graz – Köln 1965.

121 Srov. pozn. 61.

122 Max BRAUBACH, *Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655–1705) als Diplomat und Staatsmann*, in: Erich Zöllner – Heinrich Fichtenau (Hg.), *Beiträge zur Neueren Geschichte Österreichs*, Wien 1974, s. 225–242.

123 Srov. Raimund MAGIS, *Pracht, Ehre, Hitze, Staub. Ferdinand Bonaventura Graf Harrach und seine Spanienreise im Sommer 1673*, diplomová práce Universität Wien, Wien 1996. K této cestě již byly vydány relevantní prameny – Ferdinand MENČÍK (Hg.), *Ferdinand Bonaventura Graf von Harrach. Tagebuch über den Aufenthalt in Spanien in den Jahren 1673–1674*, Wien 1913; také Anton GAEDECKE (Hg.), *Das Tagebuch des Grafen Bonaventura von Harrach während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698. Nebst zwei geheimen Instructionen*, Archiv für österreichische Geschichte 48, 1872, s. 163–302.

124 Christian LACKNER, *Johann Ferdinand Portia als kaiserlicher Botschafter in Venedig 1647–1652*, in: Sabine Weiss (Hg.), *Historische Blickpunkte. Festschrift für Johann Rainer zum 65. Geburtstag dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern*, Innsbruck 1988, s. 373–382.

125 Srov. Gerhard PFERSCHY (Hg.), *Sigmund von Herberstein: kaiserliche Gesandte und Begründer der Russlandkunde und die europäische Diplomatie*, Graz 1989; Walter LEITSCH, *Sigismund von Herberstein und sein Werk über den Moskauer Staat*, in: Peter Wunderli (Hg.), *Reise in reale und mythische*

sefu Václavovi z Lichtenštejna¹²⁶ nebo o Leopoldu Josefovi z Lamberka,¹²⁷ jež nezřídka vycházejí – podobně jako v Čechách – z uměleckohistorických zájmů svých autorů. Nezanedbatelný význam má i dlouhotrvající zájem německojazyčných autorů o cizí diplomaty působící alespoň částí své profesní kariéry ve Vídni (švédský Esaiah Pufendorf,¹²⁸ anglický Saint-Saphorin,¹²⁹ sasko-výmarský Johann Sebastian Müller¹³⁰ nebo dokonce osmanský Zülfikar Efendi¹³¹).

Od počátku roku 2013 probíhá pod vedením Jiřího Kubeše projekt *Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640–1740)*. Jeho cílem je složit mozaiku osudů jednotlivých českých a moravských aristokratů, kteří se v uvedeném časovém rozmezí vyskytli na misi v některé z evropských zemí a nalézt tak odpovědi na otázky týkající se struktury habsburské diplomacie. Diplomatické mise Františka Karla Vratislava z Mitrovic (Vítězslav Prchal), Heřmana Jakuba Černína z Chudenic (Jiří Kubeš), Františka Oldřicha Kinského (Jiří M. Havlík), Jana Václava Gallase (Martin Krumholz), Adolfa Vratislava ze Šternberka či Antonína Jana z Nostic (Martin Bakeš) a mnoha dalších mohou však zpětně exemplifikovat obecnější závěry a zařadit je mezi plejádu v historiografii již „objevených“ diplomatů.¹³² Jejich život totiž nemusí vypovídat jen o nich samotných, ale o celkové politické kultuře doby, v níž žili.

Ferne, Düsseldorf 1993, s. 214–231; Frank KÄMPFER (Hg.), *450 Jahre Sigismund von Herbersteins „Rerum Moscoviticarum commentarii“: 1549–1999*, Wiesbaden 2002.

126 Reinhold BAUMSTARK (Hg.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Einsiedeln 1990.

127 Friedrich POLLEROS, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Petersberg 2010.

128 Karl Gustav HELBIG (Hg.), *Bericht über Kaiser Leopold, seinen Hof und die österreichische Politik 1671–1674*, Leipzig 1862.

129 Theo GEHLING, *Ein europäischer Diplomat am Kaiserhof zu Wien. François-Louis de Pesme, Seigneur de Saint-Saphorin, als englischer Resident am Wiener Hof 1718–1727*, Bonn 1964.

130 Katrin KELLER – Martin SCHEUTZ – Harald TERSCH (Hg.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien – München 2005.

131 Abdullah GÜLLÜOĞLU, *Dämonen, böse Geister und unreine Hunde. Differenzmarkierungen im Gesandtschaftsbericht des Zülfikar Efendi von 1688–1692*, in: Hans Medick – Angelika Schaser – Claudia Ulbrich (Hg.), *Selbstzeugnis und Person. Transkulturelle Perspektive*, Köln – Weimar – Wien 2012, s. 295–313.

132 Dále o projektu internetové stránky URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/gacr-project-nobility-and-diplomacy/>> [cit. 2014-01-10].

Zusammenfassung

Wege der europäischen Historiografie zur Diplomatie der frühen Neuzeit

Der Artikel bemüht sich, eine grundlegende Orientierung in der Menge der Fachliteratur zu bieten, die sich der Problematik Diplomatie als einer spezifischen politischen Tätigkeit mit deutlichen gesellschaftlichen und kulturellen Implikationen widmet. Beiseite bleibt bis auf einige Ausnahmen die Geschichte der internationalen Beziehungen, die erst das Ergebnis von diplomatischen Verhandlungen darstellen. Im Text wird der Schwerpunkt auf die Dynamik der historischen Forschung gelegt, die sich seit dem 19. Jahrhundert mit der erwähnten Problematik beschäftigte und die dominanten methodologischen Herangehensweisen widerspiegeln, die sich die ganze historische Wissenschaft aneignete. Vom Positivismus und der wirtschaftlich-sozialen Sicht auf die Diplomatie schritt die Forschung unter dem Einfluss der kulturellen Anthropologie zur Beobachtung der impliziten Arten der menschlichen Handlungen fort, die in der europäischen Frühneuzeit oft durch die Formen der zereemoniellen Praktiken geregelt wurden. Die Erforschung des Alltags eines Diplomaten und seiner Begleitung, seiner materiellen Kultur und kulturellen Transfers begleitet das Interesse für die Gedankenwelt der Individuen, die die internationale Geschichte mitgestalten. Ferner werden auch die Wahrnehmung der anderen Lebensumstände sowie die Gestaltung von „Mind-maps“ erforscht. Diese modernen Herangehensweisen geraten nach und nach in das Spektrum der tschechischen Historiografie, die zur Zeit eine gewisse Initiationsphase des Interesses für die Geschichte der Diplomatie als

breites, kultur-historisches Phänomen verzeichnet. Die tschechische Historiografie bemüht sich dabei eine gewisse Schuld zu tilgen, weil die Geschichte der Diplomatie der frühen Neuzeit nur als Bestandteil der Welt- oder allgemeinen Geschichte betrieben wurde. Dies wurde dadurch verursacht, dass die herkömmliche nationalistische Auslegung der Geschichte die Zeit nach der Schlacht am Weißen Berg für eine Zeit nationaler Unfreiheit gehalten hatte. Die Tatsache, dass der böhmische sowie der mährische Adel ein integraler Bestandteil des „diplomatischen Korps“ der Habsburgermonarchie wurde, gewann an verdienter Aufmerksamkeit erst nach dem Jahr 1990. Die vorherige Zeit betonte dabei nur ausgewählte Momente, also vor allem die Diplomatie im Zusammenhang mit dem böhmischen Ständeaufstand oder mit dem Westfälischen Frieden (bzw. die ausländischen Bemühungen von Jan Amos Comenius um Änderung der Verhältnisse nach der Schlacht am Weißen Berg). Eine gewisse Ausnahme stellte somit nur die Kunstgeschichte dar, die auf aristokratischen Sitzen den aus diplomatischen Missionen importierten Artefakten begegnete, sowie die Geschichte der päpstlichen Nuntiatur in Prag in der Zeit Rudolfs II. Dies war ein Verdienst der Forscher vom Tschechoslowakischen historischen Institut in Rom, das Anfang des 20. Jahrhunderts gegründet wurde. Erst das erhöhte Interesse für die Geschichte des Adels, das nach 1990 eintrat, begeisterte eine Reihe junger Forscher auch für die Geschichte der Diplomatie der frühen Neuzeit als spezifischer aristokratischer Tätigkeit.